

IZMJENE I DOPUNE ZAKONA O KAZNENOM POSTUPKU

– razlozi i sadržaj –

Izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku zadržan je model mješovitog tipa kaznenog postupka, ali uz jačanje akuzatorskih elemenata i afirmaciju načela kontradiktornosti te sva druga osnovna načela na kojima se temeljio i Zakon o krivičnom postupku. Značajnije su promijenjene odredbe kojima se regulirao prethodni postupak, jer su ograničena represivna prava policije, a jače zaštićena temeljna prava i slobode građana, zatim su izmijenjene odredbe kojima se propisuju mjere osiguranja nazočnosti okrivljenika, uvođenje mjera opreza, instituta zadržavanja i ograničenja trajanja pritvora, te je došlo do znatnih strukturalnih promjena odredaba kojima je reguliran tijek glavne rasprave.

1. RAZLOZI ZA IZMJENE I DOPUNE ZAKONA O KAZNENOM POSTUPKU

Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske, Sabor Republike Hrvatske je 1991. godine donio Zakon o preuzimanju Zakona o krivičnom postupku. Člankom 4. Ustavnog zakona o provedbi Ustava RH, koji je proglašen 22.12.1990. godine, propisano je da se svi zakoni i drugi propisi moraju uskladiti s Ustavom u roku od godine dana od njegova proglašenja. Međutim, Zakon o krivičnom postupku bio je na snazi, s manjim izmjenama, sve do 31.12.1997. godine, jer se rok za usklađivanje Zakona s Ustavom u više navrata produljivao.

Ministarstvo pravosuđa osnovalo je komisiju za izradu kaznenog zakonodavstva još 28.1.1992. godine, međutim, tek nakon što je Ustavni zakon o izmjenama Ustavnog zakona za provedbu Ustava RH od 12.12.1995. godine (NN 105/95) rok za usklađivanje zakona produljio do 31.12.1996. godine, intenziviran je rad na izradi novog Zakona o kaznenom postupku (u daljnjem tekstu ZKP) imenovanjem nove radne skupine 25. rujna 1995. godine u koju su osim profesora kaznenog procesnog prava, ušli i predstavnici državnih tijela koja primjenjuju ZKP i to 6 članova. Iako je u obrazloženju Nacrta ZKP-a navedeno da je tim Zakonom zadržan model mješovitog tipa kaznenog postupka, ali uz jačanje akuzatorskih elemenata i afirmaciju načela kontradiktornosti i sva druga osnovna načela na kojima se temeljio i Zakon o krivičnom postupku, ipak je došlo do značajnih promjena odredaba kojima se regulirao prethodni postupak, jer su ograničena represivna prava policije, a jače zaštićena temeljna prava i slobode građana, zatim odredbe kojima se propisuju mjere osiguranja nazočnosti okrivljenika, uvođenje mjera opreza, instituta zadržavanja i ograničenja trajanja pritvora, te do znatnih strukturalnih promjena odredaba kojima je reguliran tijek glavne rasprave.

Nacrt ZKP-a dostavljen je 15.3.1996. godine sudovima, državnom odvjetništvu i ostalim tijelima koji ga primjenjuju sa zahtjevom da u roku 15 dana dostave predlagatelju zakona svoje primjedbe i prijedloge.

Zakon o kaznenom postupku objavljen je u Narodnim novinama broj 110/97 od 11.10.1997. godine, a stupio je na snagu već 1. siječnja 1998. godine.

Zbog vrlo kratkog vremena između dostavljanja Prijedloga nacrtu ZKP-a i donošenja tog Zakona 26. rujna 1997. godine iluzorno je bilo očekivati da će prijedlozi praktičara u znatnoj mjeri utjecati na konačni tekst Zakona, a vrlo kratko vakacijsko vrijeme dovelo je do toga da ga je praksa dočekala nespremna, što je rezultiralo nesnalaženjem, brojnim, ponekad i neosnovanim, kritikama dobrih zakonskih rješenja, različitim tumačenjem nekih nepreciznih normi, što je često išlo na uštrb prava procesnih subjekata.

Nakon što su prevladane početne teškoće u primjeni novog zakona detektirano je nekoliko zakonskih rješenja koja su negativno utjecala na trajanje i tijek kaznenog postupka.

Prvenstveno se ukazivalo na odredbe glave XXI., Glavna rasprava, u dijelu koji se odnosi na optuženikovu izjavu o osnovanosti optužbe (članak 320. st. 7. ZKP-a), kojom on određuje daljnji tijek glavne rasprave. Ta odredba, prema kojoj se optuženik koji se očitovao u odnosu na sve ili pojedine točke optužbe da se ne smatra krivim, a tako se izjašnjava pretežni broj optuženih osoba, ispituje nakon provedenog dokaznog postupka (čl. 334. ZKP-a), znatno je produžila tijek glavne rasprave, a odredbe o skraćenom postupku učinila neuporabljivim.

Iz prakse su se čula mišljenja da su odredbe o mjerama opreza (čl. 90. ZKP-a) podnormirane, pa radi toga teško uporabljive, da je odredba čl. 102. st. 1. toč. 4. ZKP neprecizna, da je maksimalno trajanje pritvora određeno u prekratkome trajanju, što u nastojanju da se neki predmeti pravomoćno dovrše u roku trajanja pritvora može dovesti do nekvalitetnih sudskih odluka. Znatni prigovori upućeni su i odredbama glave XXVIII. kojima se regulira postupak prema osobama koje su duševno oboljele, te osobama koje su kazneno djelo počinile u stanju nebrojivosti, smanjene ubrojivosti ili pod djelovanjem alkohola i droga.

S druge strane i javnost je, potaknuta pojedinim senzacionalnim slučajevima sporosti u rješavanju pojedinih slučajeva, nastupanja apsolutnih zastara kaznenog progona, te nekim slučajevima puštanja na slobodu počinitelja najtežih kaznenih djela zbog isteka maksimalnih rokova trajanja pritvora, učestalo upućivala kritike kaznenom pravosuđu i pojedinim rješenjima u procesnom zakonu.

Sve je to bilo razlogom da je Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave u rujnu mjesecu 2000. godine osnovalo radnu skupinu za izradu prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku u koju je imenovalo prvenstveno praktičare i to suce - istražne, prvostupanijske i drugostupanijske, državne odvjetnike, odvjetnike i predstavnike policije, dok su sa pravnih fakulteta imenovani profesori kaznenog procesnog prava Davor Krapac, Berislav Pavišić i Ivo Josipović. Istovremeno je Ministarstvo od svih tijela koja primjenjuju ZKP zatražilo prijedlog izmjena onih odredaba koje su u primjeni stvorile probleme i negativno utjecale na dužinu trajanja postupka i kvalitete njegovog krajnjeg rezultata, utvrđivanja osnovanosti optužbe, dakle krivnje ili nedužnosti optužene osobe i izricanja kazne utvrđenom krivcu.

Na prvoj sjednici radne skupine zaključeno je da primljeni prijedlozi i primjedbe struke ne ukazuju da je u velikoj mjeri potrebno reformirati procesni zakon i odstupiti od sistemskih rješenja koja su u njemu prihvaćena. Ocijenjeno je da je potrebno:

1. izmijeniti one odredbe koje su negativno utjecale na učinkovitost postupka, uz istovremeno puno poštivanje Ustavom zajamčenih prava građana i prava obrane,

2. otkloniti normativne nejasnoće,

3. precizirati i dopuniti one odredbe koje zbog podnormiranja praksa nije primjenjivala, te

4. uskladiti procesne odredbe s drugim zakonima sa područja kaznenog prava, čije je noveliranje bilo istovremeno u tijeku (Zakon o zaštiti duševno bolesnih osoba, Zakon o sudovima za mladež) i novim zakonima koji su bili u fazi donošenja, čija se materija djelomično preklapa s materijom ZKP-a (Zakon o uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta).

Ocijenjeno je da će se takvom novelom ubuduće preduhitriti kritike laičke javnosti da je pravosuđe neučinkovito, a zadovoljiti zahtjev struke da zakon bude jasan i precizan i da omogućuje skraćenje trajanja kaznenog postupka.

Nakon što su prikupljeni prijedlozi i primjedbe sudova, državnih odvjetništva, odvjetništva i policije sistematizirani, radna skupina razdvojila se u dvije podskupine od kojih je prva izradila prijedlog novele općih odredaba zakona, osim Glave IX., odredaba o glavnoj raspravi i pravnim lijekovima, dok je druga skupina izradila prijedlog novele Glave IX., dakle, odredaba o mjerama osiguranja nazočnosti okrivljenika i drugim mjerama opreza, te odredaba kojima je reguliran prethodni postupak polazeći od prijedloga i sugestija prakse.

2. OPSEG PREDLOŽENIH IZMJENA ZAKONA

Radna skupina izradila je Nacrt prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (u daljnjem tekstu: Prijedlog) koji je prihvatila Vlada Republike Hrvatske i uputila ga hitno u zakonodavnu proceduru.

U Prijedlogu je zadržan isti tip kaznenog postupka, tj. mješoviti model postupka, pri čemu je došlo do daljnjeg jačanja načela akuzatornosti u odredbama o pripremnom ročištu, dok je načelo inkvizitornosti zadržano je u dosadašnjem obujmu koji je određen u čl. 8. st. 1. ZKP-a. Tom je odredbom propisano da "sud i državna tijela koja sudjeluju u kaznenom postupku s jednakom pažnjom ispituju i utvrđuju činjenice koje terete okrivljenika i koje mu idu u korist", što je potom afirmirano odredbom čl. 196. ZKP-a, prema kojoj istražni sudac može i bez prijedloga stranaka poduzimati radnje, za koje smatra da su potrebne i čl. 322. st. 3. ZKP-a prema kojem prvostupanjski sud (vijeće ili sudac pojedinac) može odlučiti da se izvedu dokazi koji nisu predloženi ili od kojih su stranke odustale, te drugim odredbama koje istražnog suca, a na glavnoj raspravi predsjednika vijeća ili suca pojedinca stavljaju u položaj vodećeg subjekta kaznenog postupka. Sve navedene odredbe nisu se promijenile predloženom Novelom.

Sva opća načela koja su propisana u Glavi I., Uvodne odredbe, a to su: načelo zakonitosti (čl. 1. ZKP-a), pretpostavka okrivljenikove nevinosti (čl. 3. ZKP-a), načelo materijalne i formalne obrane (čl. 4. st. 1. i 2. ZKP-a), zaštite osobnih sloboda (čl. 6. ZKP-a), zaštite čovjekove osobnosti i dostojanstva (čl. 4. st. 3. ZKP-a), uporabe hrvatskog jezika (čl. 7. st. 1. ZKP-a), slobodne ocjene dokaza, načelo zakonitih dokaza (čl. 9. ZKP-a), ekspeditivnosti (čl. 10. ZKP-a), zabrane dvostrukog suđenja i ponavljanja postupka na štetu optuženika (čl. 11.), rehabilitacije i naknade štete neopravdano osuđenoj ili uhićenoj osobi (čl. 12. ZKP-a) i načelo pomoći pravno neobrazovanoj osobi (čl. 13. ZKP-a), zadržana su u Prijedlogu u istom obujmu kao i do sada, s time da je načelo pretpostavke okrivljenikove

nevinosti još jače afirmirano dopunom čl. 171. ZKP-a, gdje je u novom stavku 3. propisano da podaci o istovjetnosti osobe protiv koje je podnesena kaznena prijava i podaci na temelju kojih se može zaključiti o identitetu te osobe predstavljaju službenu tajnu. Odavanje službene tajne propisano je kao kazneno djelo u čl. 351. st. 1. KZ-a za koje je zapriječena kazna zatvora od 3 mjeseca do 3 godine, pa dopuna čl. 171. garantira zaštitu naprijed spomenutog načela.

Prijedlog je dostavljen svim tijelima koja primjenjuju ZKP, koja su u vrlo kratkom roku od svega dva tjedna trebala dostaviti svoje prijedloge i primjedbe. Prijedlog je raspravljen na Odboru za zakonodavstvo i Odboru za pravosuđe Sabora Republike Hrvatske nakon čega je doživio znatne promjene u dijelu kojim se željelo glavnu raspravu učiniti fazom postupka koji će biti znatno efikasniji nego do sada.

Predloženim izmjenama Glave XX., koja je trebala sadržavati odredbe prema kojima bi se u toj fazi postupka mogao obustaviti postupak ili donijeti osuđujuća presuda, te na pripremnom ročištu utvrditi koje su činjenice sporne i kojim ih dokazima stranke žele dokazati, omogućila bi se bolja koncentracija dokaznog materijala na glavnoj raspravi, tijekom koje bi se utvrđivale samo sporne činjenice.

Odredbama pod naslovom "Donošenje presude na pripremnom ročištu" pokušalo se, u predmetima iz nadležnosti općinskih sudova u kojima su činjenice nesporne, a stranke suglasne u pogledu vrste i mjere kazne koju treba izreći, okončati postupak u fazi pripremanja glavne rasprave. Tim prijedlogom uvedeni su prvi puta u kazneni postupak elementi konsenzualnog okončanja postupka, karakteristični za anglosaksonski sustav, ali koji se već susreću u nekim modernim europskim sustavima, koji su inače oslonjeni na tradicionalno europsko pravo i primjenjuju tip mješovitog kaznenog postupka, u kojem se akuzatorski elementi iscrpljuju u utvrđivanju činjeničnog stanja na temelju kojega jedino sud donosi odluku o odgovornosti optuženika i odabiru kaznenopravne sankcije.

Od svih ovih prijedloga zakonodavac je prihvatio prijedlog o donošenju presude na zahtjev stranaka, ali je donošenje te presude stavio u nadležnost istražnom sucu i u fazu istrage i time taj novi institut učinio upitnim, o čemu će biti riječi u dijelu u kojemu će se detaljno analizirati Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (u daljnjem tekstu: *Novela*) koji je Sabor Republike Hrvatske donio na sjednici održanoj 17. svibnja 2002. godine, a objavljen je u Narodnim novinama br. 58/02 od 21. svibnja 2002. godine.

Iako smo pokušali predložene izmjene sistematizirati prema krajnjem cilju koji se njima treba postići (skraćivanje trajanja postupka, zaštita prava građana u postupku, povećavanje procesne discipline i sl.), one se tako isprepleću da je bilo kakva sistematizacija nemoguća. Stoga ćemo u nastavku prikazati sve one izmjene i dopune koje će, na bilo koji način, pozitivno utjecati na efikasnost kaznenog postupka, a zanemariti one koje predstavljaju otklanjanje redakcijskih grešaka i pogrešaka u pisanju, koje nisu ispravljene dosadašnjim izmjenama ZKP-a, one koje predstavljaju samo jasnije i preciznije propisivanje već postojećeg sadržaja ili koje su nužna posljedica izmjena obuhvaćenih *Novelom*.

Budući da su odredbe o predistražnom postupku, posebnim izvidima kaznenih djela s privremenim ograničenjem ustavnih prava i sloboda, te i sve druge odredbe koje se odnose na postupanje policije predmet posebnog referata pod nazivom "Novine u ZKP-u koje se odnose na policijsko postupanje", ovdje će biti samo spomenute radi uvida u cjelinu *Novele*.

Smatramo da ćemo prikazom izmjena i dopuna prema određenim cjelinama ZKP-a čitatelju omogućiti najlakšu prosudbu o dometu i problemima koje *Novela* otvara.

2.1. Opće odredbe

Izmjena odredaba o stvarnoj nadležnosti sasvim će sigurno utjecati na trajanje kaznenog postupka.

Naime, izmjenom čl. 18. st. 2. ZKP proširena je nadležnost suca pojedinca za vođenje kaznenih postupaka u predmetima za kaznena djela za koje je propisana kazna zatvora do 5 godina, čime će se pospješiti postupanja u velikom području tzv. lakšeg kriminaliteta, koji predstavlja pretežni dio predmeta iz nadležnosti općinskih sudova. Pravosuđe ima pozitivna iskustva o takvoj nadležnosti iz vremena kada je bila na snazi Uredba o primjeni ZKP-a u slučaju ratnog stanja ili neposredne ugroženosti neovisnosti i jedinstvenosti RH, dakle od 27.12.1991. godine do 6. 2.1996. godine. Novelom su, ipak, iz grupe kaznenih djela za koje je zapriječena kazna zatvora do 5 godina izdvojena neka kaznena djela iz Glave X Kaznenog zakona, protiv života i tijela i to: čl. 95. prouzročenje smrti iz nehaja, čl. 103. st. 3., teška tjelesna ozljeda na mah, čl. 101. st. 3. teška tjelesna ozljeda iz nehaja, Glave XIII. Kaznenog zakona: protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom i to čl. 164., povreda pregovarača, čl. 165., grubo postupanje s ranjenicima, bolesnicima i ratnim zarobljenicima, čl. 166., neopravdana odgoda povratka ratnih zarobljenika, čl. 168., međunarodni terorizam, čl. 170., ugrožavanje sigurnosti osoba pod međunarodnom zaštitom, čl. 172., zlorporaba nuklearnih tvari, i Glave XIV. Kaznenog zakona, protiv spolnih sloboda i to: čl. 190. prisila na spolni snošaj i čl. 191. spolni snošaj zlorporabom položaja, te kazneno djelo izazivanja prometne nesreće iz čl. 272. st. 4., koja su, zbog značaja zaštitnog objekta i dalje ostala u nadležnosti vijeća.

Osim toga dodavanjem st. 3. u čl. 18. predviđena je mogućnost da u postupku za kaznena djela za koje je propisana kazna zatvora do deset godina sudi sudac pojedinac ako su se stranke suglasile, a ne radi se o postupku u kojemu je posebnim zakonom propisan sastav vijeća, kao primjerice Zakonom o sudovima za mladež.

Proširena je nadležnost županijskog suda na kaznena djela protiv RH iz Glave XII. Kaznenog zakona.

Dopunom čl. 32. ZKP-a, omogućena je svrsishodna delegacija stvarne nadležnosti o kojoj odlučuje Vrhovni sud RH na prijedlog Glavnog državnog odvjetnika. Tom dopunom ZKP-a omogućeno je da se u kompliciranim kaznenim predmetima, za čije je vođenje potrebna veća stručnost i iskustvo od onoga koje se može očekivati na strani nadležnog općinskog državnog odvjetnika ili općinskog suda predmet delegira županijskom sudu.

Efikasan kazneni postupak ne može se zamisliti bez korektnog ponašanja svih procesnih subjekata. Iz iskustva nam je znano da je pojava zlorporabe prava procesnih subjekata postala sve češći problem koji negativno utječe na postupanje suda. Najsvježiji takav primjer nalazimo u kaznenom postupku protiv tzv. "Gospičke skupine". Upravo radi toga dopunjen je čl. 10. ZKP-a novim stavkom 3. kojim sud u slučaju očigledne zlorporabe procesnih prava može odmah, trajno ili privremeno, stranci oduzeti ta prava i nastaviti sa postupkom, a ocjenu osnovanosti takve odluke donosi viši sud povodom žalbe stranke koja nema suspenzivno djelovanje.

Radi jačanja discipline sudionika u postupku povećani su iznosi novčanih kazni, a proširen je i krug osoba koje mogu biti kažnjene i radnji kojima može doći do vrijeđanja suda i drugih osoba koje sudjeluju u postupku izmjenama i dopunama čl. 73. st. 1., 218. st. 2., 243. st. 1. i 2., 249. st. 2., 300. st. 1. i 308. st. 3. ZKP-a. Tako je u čl. 73. st. 1. Novele propisano da sud može novčano kazniti, osim branitelja, opunomoćenika, zakonskog zastupnika oštećenika

i privatnog tužitelja, još i svjedoke i vještake koji u podnesku, usmenoj riječi, ali i na drugi način vrijeđaju sud.

Dopunom čl. 39. ZKP, određeno je da u slučaju kada stranke traže, uz izuzeće predsjednika vijeća i sudaca porotnika, još i izuzeće predsjednika suda, da o tom zahtjevu odlučuje zamjenik predsjednika suda ili sudac kojega on odredi, čime će se onemogućiti obrani da podnošenjem takvih zahtjeva otežava vođenje kaznenog postupka očekujući nastupanje apsolutne zastare ili protek zakonskih rokova pritvora.

Da bi se izbjegle zlouporabe obrane s ciljem odugovlačenja postupka mijenjanjem branitelja, što je u praksi postao čest slučaj, dopunjen je čl. 67. ZKP-a i ograničeno pravo okrivljenika da uzme drugog branitelja, umjesto postavljenog ako je očito da to čini s ciljem odugovlačenja postupka, a u stavku 4. istog članka predviđeno je da sud može razriješiti postavljenog branitelja koji neuredno obavlja dužnost i bez suglasnosti ili zahtjeva okrivljenika.

Značajne izmjene Novela unosi u Glavu IX., "Mjere osiguranja nazočnosti okrivljenika i druge mjere opreza", koje će omogućiti da se pritvor, kao najteža mjera kojom se osigurava prisutnost okrivljenika i koja predstavlja najteži oblik zadiranja u pravo čovjekove slobode, svede na najmanju moguću mjeru.

Mjere opreza iz čl. 90. Novele sadržajno su upotpunjene propisivanjem zabrane približavanja određenoj osobi i zabrane uspostavljanja ili održavanja veze s određenim osobama, čime se može otkloniti postojanje opasnosti od ponavljanja kaznenih djela na štetu članova obitelji. Novi članci 90a., 90b. i 90c. predstavljaju provedbene propise za primjenu pojedinih mjera opreza. U njima je propisan sadržaj rješenja, određeno je koje ga tijelo donosi, kome se dostavlja, način provjere izvršenja naloženih mjera i mogućnost izricanja novčane kazne osobi koja postupa suprotno naloženoj mjeri.

Člankom 102a., Novela po prvi put u naše zakonodavstvo uvodi institut kućnog pritvora koji se može odrediti ako postoje okolnosti iz čl. 102. st. 1. t. 1. i 3. ZKP-a, a ista se svrha može postići i tom blažom mjerom. Ta će se mjera početi primjenjivati nakon što ministar nadležan za poslove pravosuđa, u skladu s odredbom čl. 102a. st. 9. Novele donese provedbene propise, pa postoji opasnost da se njena primjena oduži kao što se dogodilo i s nekim drugim novim institutima kaznenog prava koji su uvedeni u zakonodavstvo stupanjem na snagu Zakona o kaznenom postupku i Kaznenog zakona (npr. primjena određenih mjera opreza, institut rada za opće dobro, uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom itd.).

Izmjenom čl. 102. st. 1. t. 4. ZKP-a sužena je primjena te pritvorske osnove samo za najteža kaznena djela i to kaznena djela ubojstva, razbojništva, silovanja, terorizma, otmice, zlouporabe opojnih droga, iznude, zlouporabe ovlasti u gospodarskom poslovanju, zlouporabe položaja i ovlasti, udruživanja za počinjenje kaznenog djela, te za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora od 12 godina ili teža kazna i to samo ako je to neophodno zbog posebno teških okolnosti djela.

Izmjenom čl. 102. st. 3. ZKP-a omogućeno je osiguranje nazočnosti optuženika na glavnoj raspravi, pod istim uvjetima, bez obzira da li se protiv njega vodi tzv. redovni ili skraćeni postupak.

Novelom je izmijenjena odredba čl. 107. st. 2. ZKP-a koja je stvorila znatne probleme prvostupanjskim sudovima time što je rok za ispitivanje postojanja pritvorskih razloga vezan uz dan donošenja prethodnog rješenja. Sada se rok od 2 mjeseca računa od pravomoćnosti prethodnog rješenja.

Dopunom čl. 106. st. 1. propisano je da se u skraćenom postupku može odrediti pritvor i prije podizanja optužnog akta, u fazi provođenja istražnih radnji, koji ne može trajati dulje od 60 dana.

Dopunom čl. 105. st. 2. ZKP-a, u kojemu je sada propisano da se sjednica vijeća na kojoj se, nakon predaje optužnice, ispituje postoje li razlozi za pritvor, može održati i ako stranke nisu primile poziv zbog toga što dostava nije bila moguća zbog njihove nedostupnosti, stvoreni su uvjeti da vijeće iz čl. 18. st. 3., odnosno čl. 20. st. 2. ZKP-a postupa žurno, u skladu s odredbom čl. 101. st. 4. ZKP-a.

Izmjenom čl. 107. st. 4. ZKP-a u kojemu je bilo propisano da okrivljenik i njegov branitelj mogu svakodobno, za cijelo vrijeme trajanja pritvora, predlagati ukidanje, koji je tekst sada ispušten, i dodavanjem čl. 107a. u kojemu je propisano da okrivljenik i njegov branitelj mogu tek nakon predaje optužnog akta predlagati ukidanje pritvora, ako su nastupile okolnosti zbog kojih pritvor više nije neophodan, svakako će se olakšati rad istražnom sucu, koji će se moći usredotočiti samo na prikupljanje dokaza i biti oslobođen odlučivanja o prijedlozima obrane za ukidanje pritvora.

Izmjenom čl. 109. ZKP-a trajanje pritvora posebno je propisano za postupak do donošenja prvostupanjske presude, a posebno, ali ovisno o duljini trajanja pritvora u toj fazi, za fazu drugostupanjskog i trećestupanjskog postupka, te za slučajeve kada je prvostupanjska presuda ukinuta.

Duljina pritvora tijekom prvostupanjskog postupka, do donošenja prvostupanjske presude može trajati do šest mjeseci ako se za kazneno djelo može izreći kazna zatvora do tri godine, godinu dana ako se za kazneno djelo može izreći kazna zatvora do pet godina, godinu i šest mjeseci ako se za kazneno djelo može izreći kazna zatvora do osam godina, dvije godine ako se za kazneno djelo može izreći kazna zatvora preko osam godina i tri godine ako se za kazneno djelo može izreći kazna dugotrajnog zatvora.

Nakon donošenja nepravomoćne presude, pa sve do njene pravomoćnosti, pritvor se može produljiti temeljem čl. 109. st. 2., dakle na temelju zakona, bez donošenja posebnog rješenja, za 1/6 vremena propisanog za kaznena djela za koja se može izreći kazna zatvora do osam godina ili 1/4 vremena propisanog za kaznena djela za koja se može izreći teža kazna. U slučajevima kada dođe do ukidanja prvostupanjske presude Vrhovni sud RH može, na obrazloženi prijedlog Glavnog državnog odvjetnika, trajanje pritvora produljiti u postupku za kaznena djela za koja je zapriječena kazna zatvora do osam godina za daljnjih šest mjeseci, a u postupku za kaznena djela za koja se može izreći teža kazna, za godinu dana.

U konkretnom slučaju to znači da za kazneno djelo, za koje se može izreći kazna zatvora do tri godine, a u postupku je došlo do ukidanja prvostupanjske presude, pritvor može trajati maksimalno jednu godinu i jedan mjesec (šest mjeseci po st. 1. toč. 1., jedan mjesec po st. 2. i šest mjeseci po st. 3. čl. 109.), a za kaznena djela za koja se može izreći kazna dugotrajnog zatvora četiri godine i devet mjeseci (tri godine po st. 1. toč. 5., devet mjeseci po st. 2. i jedna godina po st. 3. čl. 109. Novele).

Budući da su u st. 2. i 3. predviđeni izuzeci od pravila koje je propisano u st. 1. čl. 109. Novele, otvorena je dilema da li tako treba tumačiti i odredbu st. 4., koja nije precizna, te zaključiti da u predmetima koji su ušli u fazu trećestupanjskog postupka pritvor može trajati još najdulje tri mjeseca i u slučaju ako je do donošenja drugostupanjske presude proteklo vrijeme pritvora od četiri godine i devet mjeseci ili pak odredbu treba tumačiti tako da pritvor do pravomoćnosti može trajati maksimalno kako je određeno čl. 109. Novele u st.

1., 2. i 3., a da prvostupanjski i drugostupanjski sudovi trebaju osigurati da trećestupanjski sud u roku od najviše tri mjeseca koliko još pritvor može trajati dovrši postupak.

Odredbom st. 5. čl. 109. Novele preciziran je status počinitelja kaznenog djela u razdoblju od pravomoćnosti presude do njegovog upućivanja na izdržavanje kazne, na isti način kao i u čl. 107. st. 2. Novele, te je propisano da se počinitelj, kroz to vrijeme, nalazi u pritvoru.

Izmjenom čl. 110. st. 1. ZKP-a priznato je okrivljeniku pravo na žalbu protiv odluke Vrhovnog suda RH, kada taj sud, odlučujući o žalbi protiv presude ili o izvanrednim pravnim lijekovima, odrediti pritvor protiv okrivljenika koji se nalazi na slobodi.

Vrlo značajna izmjena odnosi se na duševno bolesne osobe protiv kojih je određen pritvor iz razloga navedenih u čl. 458. ZKP-a. Propisano je da takve osobe izdržavaju pritvor ili u bolnici za osobe lišene slobode ili u psihijatrijskoj ustanovi.

Dopunom odredbe čl. 144. ZKP-a propisano je da se dostava odluka, podnesaka i drugih dopisa može povjeriti i javnoj ili privatnoj organizaciji koja za poslove dostave ima posebno dopuštenje ministra nadležnog za poslove pravosuđa. Ova izmjena sigurno će u znatnoj mjeri unaprijediti dostavljanje svih vrsta sudskih odluka, naročito u velikim gradovima u kojima su stranke često vrlo uspješno izbjegavale prijam pismena upućenih putem pošte.

Dopunom čl. 147. ZKP u st. 7. propisano je da se u slučaju kada se okrivljeniku sudi u odsutnosti, sve odluke, kao i svi podnesci i drugi dopisi dostavljaju njegovom branitelju i time se smatra da je dostava izvršena uredno.

Izmjenom pak čl. 148. st. 2. ZKP smanjen je rok u kojemu se smatra da je dostava poziva, odluka ili žalbe putem oglasne ploče pravovaljana sa 15 dana na 8 dana.

2.2. Prethodni postupak

Izmjenama i dopunama odredaba Glave XVI., "Predistražni postupak", jasno je određen položaj državnog odvjetnika kao nositelja prava i dužnosti progona počinitelja kaznenih djela. Da bi on tu svoju temeljnu dužnost mogao s uspjehom obavljati nužno je bilo osigurati mu sve potrebne instrumente putem kojih će doći do svih potrebnih podataka o kaznenom djelu i počinitelju, do kojih može doći preko drugih tijela u čiju nadležnost spada istraživanje kaznenih djela ili koja raspolažu podacima iz kojih se može zaključivati o tome. Tako je dopunom čl. 174. st. 2. ZKP-a propisana obaveza redarstvenih vlasti da postupe po zahtjevu državnog odvjetnika i prikupe zatražene obavijesti ili poduzmu zahtijevane mjere, te da o poduzetom obavijeste državnog odvjetnika u roku od mjesec dana. Dopunom čl. 177. ZKP-a propisano je da su redarstvene vlasti dužne obavijestiti državnog odvjetnika u roku od 24 sata o svim mjerama koje su poduzeli radi pronalaženja počinitelja kaznenog djela ili osiguranja tragova djela, ako su ih poduzeli samoinicijativno. U stavku 3. čl. 174. ZKP-a, propisano je da propuštanja dostavljanja podataka državnom odvjetniku od strane redarstvenih vlasti i drugih državnih dijela, organizacija, banaka i pravnih osoba predstavlja težu povredu službene ili radne dužnosti.

Ovim izmjenama državni odvjetnik će biti u prilici da već u fazi izvida, kao samostalno pravosudno tijelo koje je ovlašteno postupati protiv počinitelja kaznenog djela tu svoju ustavnu i zakonsku dužnost obavlja kvalitetno i potpuno.

Izmjenom članka 175. ZKP-a prošireno je pravo državnog odvjetnika da o kaznenom progonu odlučuje po načelu oportuniteta i za kaznena djela za koja je zapriječena novčana

kazna ili kazna zatvora do 3 godine. Do sada je u ZKP-u bilo propisano da je to načelo moguće primijeniti za kaznena djela "nižeg stupnja ili neznatnosti štetnih posljedica", što je bilo neprecizno, pa je moglo dovesti do različitog tumačenja u praksi, a time u krajnjoj liniji i nejednakosti građana pred zakonom. Novelom je propisano da je uvjet za primjenu tog načela pristanak oštećenika.

Proširen je katalog izvidnih radnji na primjenu poligrafa, nadzora kretanja, prikupljanja obavijesti putem tajnog izvijestitelja i pouzdanika. Proširena je u čl. 180. i mogućnost provođenja posebnih izvida kojima se privremeno ograničuju ustavna prava i slobode građana na ulazak u prostorije radi provođenja nadzora i tehničko snimanje prostorija, upotrebu prikrivenog pouzdanika i simulirano primanje potkupnine, a izmjenom odredbe čl. 181. st. 2. proširen je i broj kaznenih djela za koja se mogu primijeniti odredbe o posebnim izvidima na kaznena djela protiv oružanih snaga za koja je zapriječena kazna zatvora od 5 ili više godina, teška kaznena djela protiv opće sigurnosti, te na kaznena djela koja je počinila grupa ili zločinačka organizacija u stjecaju sa kaznenim djelom udruživanja za počinjenje kaznenih djela iz čl. 337. KZ-a. Ovom izmjenom kataloga kaznenih djela za koja se mogu primijeniti izvidne radnje iz čl. 180. ZKP-a, usklađen je procesni zakon sa Zakonom o uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala.

U čl. 180a. precizno je određeno koji se predmeti pribavljeni posebnim izvidima mogu upotrijebiti kao dokaz u kaznenom postupku i na koje se okolnosti kao svjedoci mogu saslušavati prikriveni istražitelj, pouzdanik i osobe koje su sudjelovale u simuliranoj kupnji, davanju ili primanju potkupnine.

Detaljno je, u čl. 182a. Novele propisano na koji način postupaju redarstvene vlasti.

Proširen je i katalog hitnih istražnih radnji koje može poduzeti policija na prepoznavanje, uzimanje otisaka prstiju i dijelova tijela i privremeno oduzimanje predmeta (čl. 184. st. 1. Novele), a u novim člancima 211a., 211b., 212, 243a., 243b. i 246a. detaljno je i precizno propisano kako se poduzimaju pojedine radnje iz čl. 184. ZKP-a. Ovim novim odredbama pojačana je zaštita ustavnopravno zajamčene nepovredivosti doma i drugih s njima izjednačenih prostora i zaštita dostojanstva osoba.

Još je ZKP uveo pojam zaštićenog svjedoka u čl. 239. st. 5., određivši ga kao osobu koja se, zbog opravdanog interesa ne može neposredno saslušati, nakon čega je propisano da će se takav svjedok ispitati putem tehničkog uređaja za prijenos slike i tona.

Naravno da je takva odredba bila nedostatna za učinkovitu i sveobuhvatnu zaštitu osoba koje bi svjedočenjem izložile sebe ili sebi bliske osobe ozbiljnoj opasnosti za život, zdravlje, slobodu i imovinu većeg opsega. Taj nedostatak otklonjen je unošenjem novih članaka 238a., 238b., 238c. i 238d. ZKP-a u kojima je precizno određen pojam ugroženog svjedoka, postupak u kojemu se priznaje taj status, te način ispitivanja i zaštita njegova identiteta tijekom kaznenog postupka.

Dopunom čl. 238. ZKP-a, precizno je propisano na koji će se način ispitati djeca i maloljetne osobe, osobito ako su oštećene kaznenim djelom, te određeno da se oni ispituju uz pomoć psihologa, pedagoga ili druge stručne osobe putem uređaja za prijenos slike i tona, pa i bez nazočnosti čak i suca u prostoriji u kojoj se obavlja ispitivanje.

Na sličan način određeno je i ispitivanje svjedoka koji se zbog starosti, bolesti ili teških mana ne mogu odazvati pozivu suda.

Ovim dvjema izmjenama u saslušanju svjedoka odstupa se od kontradiktornosti, tj. unakrsnog ispitivanja, radi potrebe zaštite djece, maloljetnika i odraslih osoba čije zdravstveno stanje zahtijeva takvu zaštitu.

Zaštita djece i maloljetnih osoba, kada su one žrtve kaznenih djela iz čl. 117. Zakona o sudovima za mladež, pojačana je i odredbom st. 5. čl. 218. Novele. U st. 3. i 4. tog članka propisano je koji predmeti ne podliježu oduzimanju predmeta propisanom u st. 1., ali je u st. 5. navedeno da se ta zabrana neće primjenjivati u pogledu izvida kaznenih djela počinjenih na štetu djece i maloljetnika.

Vrlo je značajna u toj domeni Novela čl. 234. ZKP-a kojom je, u st. 4. tog članka koji je propisivao da maloljetnik koji, s obzirom na dob i duševnu razvijenost, nije sposoban shvatiti značenje prava da ne mora svjedočiti, ne može biti ispitan kao svjedok. Dopunom da se u tom slučaju mogu koristiti kao dokaz saznanja koja su putem njega dobile stručne osobe, srodnici i druge osobe, pružena je mogućnost sudu da na temelju saslušanja tih svjedoka ocjenjuje o osnovanosti optužbe. Prema dosadašnjoj regulativi događalo se da najteži seksualni delikti počinjeni na štetu najnezaštićenijih žrtava, koje zbog životne dobi nisu svjesne što se događa, niti sposobne pružiti otpor počinitelju djela, koji obično ulazi u krug najbližih osoba, a nisu sposobne ni shvatiti pouku iz čl. 234. st. 1. ZKP-a, ostaju nekažnjeni.

Isti će se rezultat postići i propisom iz st. 6. istog članka koji isključuje pravo na uskratu iskaza srodnicima navedenim u čl. 234. st. 1. toč. 1., 2. i 3., vjerskom ispovjedniku, odvjetniku, javnom bilježniku, liječniku, zubaru, ljekarniku itd., kada se radi o kaznenim djelima iz čl. 117. Zakona o sudovima za mladež.

Valja reći da isključivanje prava na uskratu svjedočenja srodnicima navedenim u čl. 234. st. 1. toč. 1., 2. i 3. neće u znatnijoj mjeri utjecati na zaštitu djece i maloljetnika, jer prema odredbi čl. 236. ti svjedoci ipak nisu dužni odgovarati na pitanja ako je vjerojatno da bi time izložili sebe ili bliskog srodnika teškoj sramoti ili kaznenom progonu, a u slučajevima u kojima nemaju pravo blagodati iz čl. 234. st. 1. ZKP-a upravo se o tome i radi.

Novela u procesno pravo uvodi pojam raspravno nesposobne osobe po uzoru na strana zakonodavstva, određujući da je to onaj okrivljenik koji je zbog zdravstvenih smetnji trajnije nesposoban sudjelovati u postupku. U članku 199. Novele određuje se da će se u slučaju takvog stanja okrivljenika istraga prekinuti, osim kada je raspravna nesposobnost posljedica duševne bolesti okrivljenika, a državni je odvjetnik stavio prijedlog da se istražni postupak nastavi radi podizanja optužnice, u skladu s odredbom čl. 457. st. 1. ZKP-a.

Prekid istrage propisan je i za slučaj kada se okrivljenik nalazi u bijegu ili inače nije dostižan državnim tijelima.

Vezano uz pojam procesne nesposobnosti duševno bolesnih osoba izmjenom čl. 264. ZKP-a, propisano je da se psihijatrijsko vještačenje može odrediti i radi utvrđivanja toga stanja, ali i u slučaju ako postoji sumnja da je okrivljenik djelo počinio zbog ovisnosti o alkoholu ili drogi.

Ovim izmjenama prethodni je postupak uređen kao funkcionalno povezana i usklađena cjelina u čijoj su predistražnoj fazi dobili potpuno izdefinirane i precizno određene uloge i to državni odvjetnik kao tijelo koje određuje koje se mjere i radnje trebaju poduzeti, a policija kao nositelj najvažnije operativne uloge, te određeni potrebni instrumenti koji državnom odvjetniku omogućuju učinkovito otkrivanje kaznenih djela i počinitelja. U fazi istrage, u kojoj su izmjene znatno manje, pojačana je zaštita građana i kada se pojavljuju u ulozi okrivljenika uvođenjem pojma procesne nesposobnosti i kada se pojavljuju u ulozi

svjedoka, odustajanjem od načela kontradiktornosti prilikom ispitivanja djece, maloljetnika, starih i bolesnih osoba.

Najznačajnija novost u ovoj fazi postupka uvedena je čl. 190a. Novele kojom je istražni sudac ovlašten da u kaznenom postupku za kaznena djela za koja je zapriječena kazna zatvora do deset godina, na zahtjev stranaka donese presudu kojom će okrivljenika proglasiti krivim i izreći mu kaznu do najviše 1/3 gornje granice propisane kazne.

Intencija je zakonodavca bila da se kod kaznenih djela iz nadležnosti općinskog suda omogućí, uz suglasan prijedlog stranaka, okončanje kaznenog postupka prije podizanja optužnog akta. Međutim, zakonodavac je ispustio iz vida da se za kaznena djela sa zapriječenom kaznom do pet godina zatvora, koja su najbrojnija, uopće neće provoditi istraga od 1.1.2003. godine, jer će se za njih voditi postupak po odredbama o skraćenom postupku, kao što je propisano u čl. 430. Novele. Dakle, upravo počiniteljima blažih kaznenih djela, gdje postoje opravdani razlozi da se strankama prepusti izbor kaznene sankcije, to neće biti moguće učiniti prije početka glavne rasprave. Naime, u čl. 442. st. 5. Novele propisano je da sud optuženiku, koji se očitovao krivim u odnosu na sve točke optužbe i suglasio s vrstom i mjerom predložene kazne, ne može izreći drugu vrstu, niti veću mjeru kazne od predložene.

Iako na prvi pogled izgleda da je nedostatak odredbe čl. 190a. Novele otklonjen Novelom čl. 442. st. 5., valja reći da su i sud i počinitelji kaznenog djela stavljeni u različiti položaj.

U slučaju prijedloga stranaka za donošenje presude prema odredbi čl. 190a. st. 7. ZKP istražni je sud ovlašten samo ispitati opravdavaju li prikupljeni dokazi o činjenicama važnim za izbor i odmjeravanje kazne donošenje predložene presude, pa, ovisno o tome, donijeti ju ili izjaviti neslaganje, dok sudac pojedinac prema odredbi čl. 442. st. 4. Novele ispituje okrivljenika, ocjenjuje je li njegovo priznanje potpuno i u skladu sa do tada prikupljenim dokazima, te ovisno o tome, donosi presudu prema odredbi čl. 442. st. 5. ili odlučuje provesti dokazni postupak i tek nakon toga donosi presudu, pri čemu nije ograničen prijedlozima stranaka.

Okrivljeniku se u slučaju iz čl. 190a. Novele pruža mogućnost nagodbe s državnim odvjetnikom u procesnoj situaciji kada je tek podnesen istražni zahtjev, pa do dovršenja istrage, dok okrivljenik u sumarnom postupku može pristati na prijedlog državnog odvjetnika kada je već optužni akt postao pravomoćan, pa on točno zna što mu se stavlja na teret i koju kaznenu sankciju državni odvjetnik predlaže, te kada se predmet već nalazi u fazi glavne rasprave.

S obzirom na fazu postupka u kojoj se donosi presuda na zahtjev stranaka i na kaznena djela za koja se može donijeti upitno je hoće li Novela polučiti rezultate koje zakonodavac očekuje. Smatramo da je nerealno očekivati da će obrana pristati na donošenje takve presude u fazi postupka u kojemu je nepoznato kojim dokazima optužba raspolaže, jer ih tek treba prikupiti, te da li će oni biti dostatni za podizanje optužbe.

Osim toga čl. 190a. Novele potpuno ispušta iz vida prava oštećenika određena u Glavi V. ZK, a naročito u čl. 54. st. 1. ZKP.

U slučaju kada će stranke predlagati donošenje presude još prije nego što je istražni sudac odlučio o istražnom zahtjevu oštećenik će biti potpuno izoliran iz postupka, i u slučaju kada će stranke predlagati donošenje presude tijekom istrage, u koju je uključen oštećenik u skladu s odredbom čl. 197. i 198. ZKP, zakonodavac nije predvidio da oštećenik može na bilo koji način utjecati na sadržaj presude, pa ni u dijelu koji se odnosi na imovinskopравни zahtjev. Doduše, propisujući što treba sadržavati presuda donijeta prema odredbi čl. 190a.

Novela se poziva na odredbu čl. 355. i 359. st. 2. do 5. ZKP u kojima se govori o imovinskopравnom zahtjevu, ali ne propisuje obavezu suda da prije donošenja presude pozove oštećenika i provjeri da li on takav zahtjev postavlja.

Budući da Novelom nisu mijenjane odredbe čl. 19., 20. i 21. ZKP-a, valja zaključiti da će o žalbi na presudu istražnog suca odlučivati Vrhovni sud Republike Hrvatske.

U čl. 21. toč. 1. ZKP-a propisano je da taj sud odlučuje u drugom stupnju o žalbama županijskih sudova.

U čl. 19. st. 2. i 3. ZKP-a propisano je da županijski sudovi odlučuju o žalbama protiv odluka općinskih sudova donesenim u prvom stupnju i rješavaju povodom neslaganja državnog odvjetnika i istražnog suca i o žalbama stranaka protiv rješenja istražnog suca. Kako prema odredbi čl. 190.a. istražni sudac donosi presudu, koja je nesumnjivo presuda županijskog suda proizlazi da u drugom stupnju o njoj odlučuje viši sud, dakle Vrhovni sud Republike Hrvatske.

U prilog takvom zaključku govori i odredba st. 10. čl. 190a. prema kojoj vijeće županijskog suda iz čl. 20. st. 2. ZKP-a odlučuje o neslaganju istražnog suca s prijedlogom stranaka za donošenje presude. Nejasno je pri tome kakvu odluku u tom slučaju može donijeti vijeće, odnosno može li ono donijeti predloženu presudu, jer je u tom stavku navedeno da protiv rješenja vijeća, a ne spominje se presuda, stranke imaju pravo žalbe. Očigledno da se misli na rješenje kojim je vijeće prihvatilo neslaganje istražnom sucu.

2.3. Optuženje i prvostupanjski postupak

U ovoj fazi postupka Novela predviđa najznačajnije promjene.

U Glavi XIX. ZKP-a, "Optuženje i prigovor protiv optužnice", dopunjen je samo članak 274. st. 2. ZKP-a, tako da je vijeće ovlašteno vratiti optužnicu na ispravak podnositelju i kada ocijeni da činjenični opis radnji kaznenog djela ne proizlazi iz pribavljenih dokaza.

Izmjenom članka 282. st. 2. ZKP-a, kojom rok u kojem predsjednik vijeća može staviti zahtjev za ispitivanje optužnice počinje teći nakon proteka roka u kojemu okrivljenik može podnijeti prigovor, a nije ga podnio, ili od pravomoćnosti rješenja o odbačaju prigovora kao nepravodobnog ili podnjetog od neovlaštene osobe, predsjednik je vijeća stavljen u poziciju da se stvarno može služiti tim svojim pravom. Dosadašnjom odredbom prema kojoj je rok u kojemu je predsjednik vijeća mogao tražiti ispitivanje optužnice bio vezan za trenutak njenog zaprimanja na sudu on vrlo često nije bio u prilici koristiti se tim svojim pravom, jer je zbog problema u dostavi taj rok protekao još prije nego što je protekao rok okrivljenika u kojemu je mogao podnijeti prigovor.

Novelom čl. 291. Zakona o kaznenom postupku proširena je mogućnost obustave kaznenog postupka prije ulaska u fazu glavne rasprave i na slučajeve kada je nesporno utvrđeno postojanje smetnji za nastavak kaznenog postupka i to kada nema zahtjeva ovlaštenog tužitelja, kada nema potrebnog prijedloga za progon ili odobrenja, ako je optuženik za isto djelo već pravomoćno osuđen ili je protiv njega postupak pravomoćno obustavljen i ako je oprostom, odnosno pomilovanjem oslobođen kaznenog progona, ili je nastupila zastara ili postoje druge okolnosti koje isključuju kazneni progon.

U Glavi XXI. "Glavna rasprava" nažalost nije izmijenjena odredba čl. 320. st. 4. ZKP-a, prema kojoj se optuženik treba očitovati u odnosu na sve točke optužbe da li se smatra krivim da bi sud mogao pristupiti njegovom ispitivanju. Upravo tu odredbu praksa je

ocijenila kao normu koja otežava vođenje kaznenog postupka. Naime, ukoliko se optuženik ne smatra krivim samo u odnosu na jedno od, primjerice, brojnih kaznenih djela krađa ili teških krađa ili prijevара i slično, koja mu se stavljaju na teret istim optužnim aktom, sud ga je bio dužan saslušati na kraju dokaznog postupka, što je vrlo često, nakon njegovog ispitivanja rezultiralo nastavljanim dokaznog postupka radi provođenja dokaza koje je predložila obrana ili je pak sud zaključio, s obzirom na sadržaj obrane, da ih treba provesti, što je nužno dovodilo do odgode glavne rasprave.

Upravo radi toga u Prijedlogu je bilo predviđeno da će se optuženik očitovati kakav stav zauzima u odnosu na svaku, pojedinu točku optužbe, prilikom čega bi se moglo razdvojiti očitovanje o pitanju poduzetih radnji koje mu se stavljaju na teret činjeničnim opisom djela i predstavljaju biće kaznenog djela, od pitanja odgovornosti za te radnje, nakon čega bi se sud tijekom glavne rasprave usredotočio na utvrđivanje samo spornih činjenica. Taj prijedlog zakonodavac nije prihvatio.

Međutim, izmjenom čl. 321. Novela je dala mogućnost optuženiku da i u slučaju kada se u odnosu na sve ili neke točke optužbe očitovao da se ne smatra krivim zahtijeva da ga sud ispita prije završetka dokaznog postupka, što je sud bio dužan učiniti.

I odredbom čl. 321. st. 3. Novele, kojom je propisano da optuženik, koji se prema odredbi čl. 320. st. 7. Novele treba ispitati na kraju dokaznog postupka, može sudjelovati u izvođenju pojedinih dokaza na glavnoj raspravi kao što su očevi, rekonstrukcija, suočenje itd. skratit će trajanje postupka u fazi glavne rasprave.

Međutim, prednosti ove odredbe doći će do izražaja samo u slučaju kada je optuženik ispitan tijekom istrage ili pod uvjetima iz čl. 177. st. 5. Novele.

Naime, suočenje predstavlja sučeljavanje dviju osoba koje različito iskazuju, a rekonstrukciju, prema odredbi čl. 245. ZKP, sud provodi radi provjere izvedenih dokaza kada raspolaže različitim verzijama događaja, pa rekonstrukcijom svake pojedine verzije, uz stručnu pomoć vještaka, treba ocijeniti koja je prihvatljiva.

Ako optuženik prije početka glavne rasprave nije ispitan, sud ako praktički neće biti u prilici ocijeniti je li potrebno provesti neku od ovih dviju radnji.

U slučaju kada je optuženik ispitan prije početka glavne rasprave, pa sud odredi provođenje jednu od ovih radnji on može, ali ne mora, u njoj sudjelovati, pa je i tada relativiziran rezultat izmjene ovog članka.

Novelom je dopunjen članak 305. ZKP-a na način da je u st. 4. propisano da sud može ispitati vještake i svjedoke koji su se odazvali pozivu za glavnu raspravu ako zbog nedolaska optuženika ili njegovog branitelja ne postoje uvjeti za održavanje glavne rasprave, a i optužba i obrana se tome ne protive. Prema tome ova mogućnost na raspolaganju je sudu samo u situacijama kad optuženik ima branitelja.

U skladu s tim rješenjem dopunjena je i odredba čl. 331. st. 1. ZKP-a dodavanjem toč. 3. u kojoj je propisano da iskaze tako saslušanih svjedoka i vještaka sud može pročitati na glavnoj raspravi i bez suglasnosti stranaka.

Međutim, u čl. 305. ZKP-a ostale su odredbe koje se odnose na postupak za kaznena djela za koja je zapriječena kazna zatvora do pet godina. Za ta kaznena djela, prema odredbi čl. 430. Novele vodit će se skraćeni kazneni postupak sa izuzecima za ona kaznena djela koja su navedena u čl. 18. st. 2. Novele, pa je te odredbe trebalo ili brisati ili prebaciti u glavu kojom je propisan tijek skraćenog postupka.

Potpuno je nejasna odredba čl. 307. Novele. Ne može se zaključiti na koje bi se slučajeve odnosila odredba st. 1. i što se podrazumijeva pod time da se optuženik sam stavio u položaj ili stanje uslijed kojega nije mogao biti nazočan raspravi, da li se eventualno radi o skriviljenoj raspravnoj nesposobnosti, prema odredbi čl. 199. Novele, dakle jednom dugotrajnom stanju ili nekom drugom i kakvom slučaju. Nejasno je na koji će način sud utvrditi da se optuženik stavio u takvo stanje, a isto tako što se u smislu efikasnosti glavne rasprave dobiva odredbama koje slijede u st. 2. i 3. toga članka u kojima je određeno da će sud nakon saslušanja liječničkog vještaka i postavljanja branitelja optuženiku, ako ga on nema, donijeti rješenje o održavanju rasprave u odsutnosti.

Novelama čl. 318., 334. i 335. ZKP-a razriješene su neke dileme s kojima se praksa susretala.

Izmjenom čl. 318. ZKP-a jasno je određeno da svi optuženici ostaju u sudnici tijekom cijele glavne rasprave, a izmjenom čl. 334. propisano je da je iskaz optuženika dio dokaznog postupka. Dopunom čl. 335. ZKP-a nedvosmisleno je određeno kako će sud postupiti ako optuženik na glavnoj raspravi izjavi da ne želi iskazivati ili odgovarati na pojedina pitanja, a prije toga je bio saslušan, te je određeno da će se u tom slučaju pročitati njegov iskaz ili dio iskaza koji je dao u ranijem tijeku postupka.

Mogućnost čitanja zapisnika sa iskazima svjedoka i vještaka, bez suglasnosti stranaka, proširena je Novelom čl. 331. ZKP-a i na slučaj kada su oni ispitani pred istim vijećem, a radi se o postupku zbog kaznenog djela za koje je zapriječena teža kazna od 5 godina, odnosno pred istim predsjednikom vijeća ako se radi o postupku zbog kaznenog djela za koje se može izreći kazna zatvora do 5 godina.

Mnogi prigovori prakse bili su upućeni načinu zapisničkog bilježenja glavne rasprave. Prigovaralo se da zbog zapisničkog bilježenja rasprava sporo teče, naročito nakon uvođenja modela unakrsnog ispitivanja optuženika, svjedoka i vještaka, da znatno iscrpljuje predsjednika vijeća i da uvijek postoji opasnost da zapisnik nije vjerna slika događanja na raspravi.

Novelom je u čl. 313. st. 2. ZKP-a, propisano da predsjednik vijeća može, na prijedlog stranaka, odrediti da se tijekom rasprave snima tonski, a i drugim tehničkim uređajima. Taj se zapisnik prepisuje u roku od 3 dana, a nakon što ga pregleda i ovjeri predsjednik vijeća, ulaže se u spis kao sastavni dio zapisnika o glavnoj raspravi u koji se, u takvom slučaju, unosi samo u bitnim crtama tijekom rasprave.

U skraćenom postupku odluku o tonskom ili drugom snimanju tijekom rasprave donosi samostalno vijeće ili sudac pojedinac i u tom slučaju, prema odredbi čl. 440a. st. 1. Novele u zapisnik o glavnoj raspravi unose se samo odluke suda, te se navodi koji su sve dokazi izvedeni, a prema ocjeni suca pojedinca ili predsjednika vijeća i važne izjave stranaka. Ovi zapisnici tijekom glavne rasprave prepisat će se samo u slučaju kada su stranke, koje imaju pravo na podnošenje žalbe, najavile žalbu. Tada je sud dužan tonski ili drugi zapis prepisati u roku od 3 dana i dostaviti ga stranci koja je najavila žalbu, a od prijema prepisanog zapisnika počinje teći žalbeni rok.

Tonski ili drugi zapis sud je dužan prepisati i ako je stranka uložila žalbu bez najave.

Izmjenom čl. 430. ZKP skraćeni je postupak proširen. Propisano je da se primjenjuje za kaznena djela za koje je propisana kazna zatvora do pet godina, što nije u skladu s odredbom čl. 18. st. 2. Novele kojom su određena kaznena djela, za koje je zapriječena takva kazna, izuzeta iz sumarnog postupka.

Značajne novine u sumarnom postupku uvedene su izmjenom čl. 442. ZKP.

U st. 1. i 2. toga članka propisano je da glavna rasprava počinje objavom sadržaja optužbe i očitovanjem okrivljenika o njenoj osnovanosti, nakon čega se prelazi na njegovo ispitivanje na početku dokaznog postupka, bez obzira kakav stav zauzima prema optužbi. Tom izmjenom odredbe o skraćenom postupku dobile su svoj osnovni smisao, jer je tek sada sud u prilici da, u slučaju nedolaska optuženika na glavnu raspravu koja je odgođena, raspravu održi u njegovoj odsutnosti.

U st. 4. tog članka propisano je da će sud, u slučaju ako se okrivljenik očitovao da se smatra krivim u odnosu na sve točke optužbe, a njegovo je priznanje u skladu sa prikupljenim dokazima, u dokaznom postupku izvesti samo one dokaze koji se odnose na odluku o kaznenopravnoj sankciji. Ako se okrivljenik, koji je na takav način priznao djelo, suglasio s prijedlogom ovlaštenog tužitelja o mjeri i vrsti kaznenopravne sankcije, koju je tužitelj prema odredbi čl. 434. st. 1. Novele dužan predložiti u optužnom aktu, prema odredbi čl. 442. st. 5. Novele sud mu ne može izreći drugu vrstu kaznene sankcije niti veću mjeru kazne od predložene, pa u tom slučaju nema potrebe za provođenje bilo kakvih dokaza.

Izmjena čl. 434. ZKP prema kojoj ovlašteni tužitelj u optužnom aktu mora navesti i vrstu i mjeru kaznenopravne sankcije nameće pitanje da li taj prijedlog veže sud i na koji način.

Mišljenja smo da prijedlog državnog odvjetnika veže sud samo u slučaju donošenja presude temeljem čl. 442. st. 5. Novele, iako to u ZKP-u nije izričito navedeno, kao u čl. 350. st. 2. gdje je propisano da sud nije vezan pravnom oznakom djela ovlaštenog tužitelja. Drukčijim tumačenjem ove odredbe u sumarnom bi postupku bila isključena prava suda da, uz utvrđivanje kaznene odgovornosti, optuženiku izriče kaznu u skladu s odredbama materijalnog prava i to čl. 6., 50. i 56. KZ, što je dužan učiniti prema odredbi čl. 355. st. 1. toč. 3. ZKP i tako svoju odluku obrazložiti u skladu s odredbom čl. 359. st. 8. ZKP.

U st. 7. istog članka propisano je da je sud dužan izraditi pisani otporak presude s obrazloženjem samo ako je okrivljeniku izrečena kazna zatvora, a u ostalim slučajevima samo ako su to zahtijevale stranke koje imaju pravo žalbe.

U novom čl. 442a. Novele interesantne su odredbe st. 3. i 6.

U st. 3. propisano je da se stranke i oštećenik, ali i oštećenik koji u svojstvu tužitelja ima pravo žalbe protiv presude zato što državni odvjetnik nije bio nazočan glavnoj raspravi, mogu odreći prava na žalbu odmah nakon objave presude, u kojem je slučaju sud dužan dostaviti im presudu bez obrazloženja. Postavlja se pitanje što je s pravom državnog odvjetnika da pobija presudu protiv koje se odrekao prava na žalbu oštećenik, koji je to pravo stekao temeljem čl. 442a. st. 2. Novele. Iz činjenice da državni odvjetnik nije bio nazočan glavnoj raspravi ne može se zaključiti da nije zainteresiran za sudbinu optužbe, odnosno pretpostavljati da se i on odrekao prava na žalbu. On je to svoje pravo zadržao, a ne može ga ostvariti ako mu sud dostavi samo prijepis objavljene presude bez obrazloženja.

U st. 6. istog članka propisana je još jedna bitna povreda odredaba kaznenog postupka na koju je sud drugog stupnja dužan paziti po službenoj dužnosti. Ta povreda počinjena je time što sud nije u roku od tri dana napisao i otpremio strankama prijepis presude koji je unesen u zapisnik o glavnoj raspravi prema odredbi čl. 442. st. 7. Novele ili nije u roku od tri dana u slučajevima iz čl. 442. st. 9. Novele prepisao zvučnu snimku.

Valja zaključiti da će izmjene i dopune Glave XXV. "Skraćeni postupak", kada se počnu primjenjivati, dakle od 1.1.2003. godine, znatno skratiti trajanje kaznenog postupka u

velikom broju predmeta koji sada ulaze u grupu kaznenih djela prema kojoj se primjenjuju odredbe iz te glave.

2.4. Postupak po pravnim lijekovima

Odredbe o pravnim lijekovima samo su minimalno izmijenjene i to u pogledu sadržaja i dopustivosti žalbe. Te su izmjene posljedica promjena propisanog tijeka glavne rasprave i dosljednog provođenja odredbi da se priznate, dakle, nesporne činjenice mogu samo iznimno pobijati žalbom. Tako je člankom 363. st. 7. Novele propisano da optuženik, koji se izjasnio da se smatra krivim, ili je presuda donijeta na temelju odredbe čl. 190a. Novele može pobijati presudu zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja samo ako je za dokaze koji isključuju protupravnost njegovih postupaka ili krivnju saznao nakon donošenja presude, a u članku 365. st. 4. Novele da u takvom istom slučaju, ako je priznao osnovanost optužbe, u žalbi može iznositi samo one nove dokaze i činjenice koji su od značaja za odluku o kaznenopravnoj sankciji.

Trajanje drugostupanjskog postupka skratit će se i izmjenom čl. 372. ZKP-a prema kojoj prvostupanjski sud dostavlja spis drugostupanjskom sudu ne čekajući da prođu zakonski rokovi za dostavljanje odgovora na žalbu, a drugostupanjski sud će odgovor na žalbu razmotriti ako je zaprimljen do sjednice vijeća.

Izmjenom članka 398. st. 4. ZKP-a, otklonjen je vrlo značajan nedostatak tog propisa koji je sudska praksa premostila proširivanjem primjene odredaba o bitnim povredama i povredama zakona na koje je sud drugog stupnja dužan paziti po službenoj dužnosti, kada odlučuje o žalbi protiv presude i na odlučivanje o žalbi o rješenju. Novelom je sada propisano da će sud po službenoj dužnosti paziti i je li rješenjem koje se pobija žalbom na štetu optuženika povrijeđen zakon, te postoji li bitna povreda odredaba kaznenog postupka iz čl. 367. st. 1. t. 11. ZKP-a.

2.5. Posebni postupci

U ovom dijelu ZKP-a, izmijenjen je naziv Glave XXVIII., koji sada glasi: "Postupak prema okrivljenicima s duševnim smetnjama". Ona postaje sada samostalna glava sa oznakom XXVIII.a, dok se Postupak za oduzimanje imovinske koristi odvaja u Glavu XXVIII.b, jer nije bilo stvarno nikakvog razloga da se tako raznorodni procesnopravni problemi normiraju u istoj glavi zakona.

Postupak prema okrivljenicima sa duševnim smetnjama noveliran je istovremeno kada i Zakon o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama koji je upućen u zakonsku proceduru i propisi u odnosu na postupanje prema osobama koje su duševno bolesne, a počinile su protupravno djelo, sada su usuglašeni.

U članku 458. st. 1. Novele propisano je da osoba, protiv koje je određen pritvor zbog opasnosti uzrokovane duševnim smetnjama, mora biti smještena u bolnicu za osobe lišene slobode ili u psihijatrijsku ustanovu. Ta odredba znatno bolje štiti prava duševno bolesnih osoba, jer im za vrijeme trajanja pritvora osigurava liječenje, a ne samo čuvanje, pa se na oba ta načina otklanja uzrok zbog kojega je određen pritvor.

U članku 459. Novele detaljno je i precizno određen tijek glavne rasprave za slučaj kada joj prisustvuje optuženik i kada se ona, zbog njegove procesne nesposobnosti, odvija u njegovoj odsutnosti. Ako je raspravna nesposobnost okrivljenika posljedica njegove duševne

bolesti, propisana je dužnost predsjednika vijeća da u prisutnosti psihijatrijskog vještaka pokuša ispitati okrivljenika.

U članku 461. Novele određeno je koje će vrste odluka donijeti sud ako je državni odvjetnik stavio zahtjev iz čl. 475. Kada u takvom slučaju sud utvrdi da je optuženik u stanju neubrojivosti počinio protupravno djelo i da postoje uvjeti za određivanje prisilnog smještaja, donijet će presudu kojom utvrđuje da je počinio protupravno djelo i rješenje kojim određuje prisilni smještaj u trajanju od 6 mjeseci. Ako sud utvrdi da je okrivljenik počinio kazneno djelo u stanju neubrojivosti, a ne postoje uvjeti za određivanje prisilnog smještaja, sud će donijeti oslobađajuću presudu, a ako utvrdi da optuženik u vrijeme izvršenja djela nije bio neubrojiv, donijet će odbijajuću presudu. Tim odredbama otklonjene su sve dileme prakse koje je otvarala neprecizna i nepotpuna odredba čl. 461. ZKP-a, koju je praksa različito tumačila, što je dovodilo do različitih odluka u istim procesnim situacijama.

Odredbom da kazneni sud određuje prisilni smještaj u trajanju od 6 mjeseci otklonjeni su brojni problemi koje je imao sud nadležan po Zakonu o zaštiti duševno bolesnih osoba zbog kratkih rokova u kojima je trebao odlučiti o prisilnom smještaju, nakon donošenja presude kaznenog suda kojom je utvrdio da je optuženik počinio djelo u stanju neubrojivosti, a postoje razlozi za prisilni smještaj.

3. ZAKLJUČAK

Možemo zaključiti da Novela pruža niz instrumenata kojima je cilj povećanje efikasnosti pravosuđa. Nabrojiti ćemo samo najvažnije:

- Proširena je nadležnost suca pojedinca, a time i područje skraćenog postupka.
- Položaj državnog odvjetnika je pozicioniran tako da je on u pred istražnoj fazi postupka stvarno u prilici odlučiti koji su mu podaci potrebni za donošenje odluke o kaznenoj prijavi i do tih podataka doći, a tijekom istrage, kao i do sada, može utjecati na prikupljanje dokaza o svim pravno relevantnim okolnostima, pa se može očekivati da će kvalitetom svojih odluka s jedne strane smanjiti broj predmeta koji ulaze u fazu istrage i glavne rasprave, a s druge strane pozitivno utjecati na smanjenje broja negativnih sudskih odluka u fazi istrage, ispitivanja optužnice povodom prigovora i u fazi glavne rasprave.
- Proširena je mogućnost donošenja meritornih odluka bez provođenja glavne rasprave odredbama da sud može u fazi priprema za glavnu raspravu rješenjem obustaviti kazneni postupak, a istražni sudac po suglasnom prijedlogu stranaka donijeti presudu kojom okrivljenika proglašava krivim i izriče mu kaznenopravnu sankciju.
- Sudu su stavljene na raspolaganje brojne odredbe kojima može, u većoj mjeri nego do sada, disciplinirati procesne subjekte i onemogućiti ih u zlouporabama procesnih odredaba.
- Proširena je mogućnost provođenja rasprave bez nazočnosti optuženika i čitanje ranije provedenih dokaza, po odluci suda, neovisno o stavu stranaka o tome.
- U žalbenom postupku ograničena je mogućnost pobijanja prvostupanjske presude zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, te novih dokaza i činjenica.

Nužan je preduvjet da se prihvate predložene procesne promjene prevladavanjem uobičajenog negativnog stava prakse prema novinama, što je moguće postići temeljitim upoznavanjem Novele i svih prednosti izmjena i dopuna ZKP-a.

Samo sudac koji je dobro educiran moći će iskoristiti prednosti Novele i onemogućiti zlouporabe procesnih prava stranaka, te izbjeći nepotrebna odgađanja glavne rasprave.

Predstavnici optužbe i obrane moraju prihvatiti novu ulogu koja im je određena Novelom, jer je upravo njihova inicijativa do te mjere povećana da mogu inicirati donošenje presude u fazi istrage.

Državni odvjetnik mora biti svjestan da je njegova uloga dokazati optužbu i da on snosi odgovornost za svoje procesne propuste koji su doveli do, po optužbu, negativne odluke.

Obrana, pak, mora biti u stanju iskoristiti prednosti koje joj pruža Novela, te pravilno procijeniti je li za okrivljenika povoljnije, u slučaju kada je to moguće, prihvatiti prijedlog optužbe da se već u fazi istrage donese presuda, ili se može očekivati da će nakon podizanja optužbe i glavne rasprave presuda za okrivljenika biti povoljnija, a u sumarnom postupku je li povoljnije priznati kazneno djelo i prihvatiti predloženu kaznenu sankciju u optužnom aktu ili se može očekivati da će nakon provedene glavne rasprave procesna situacija biti povoljnija za okrivljenika.

Naravno da takve prosudbe uz temeljito poznavanje dokaznog materijala u spisu predmeta već u fazi istrage pretpostavljaju i dobro poznavanje procesnog i materijalnog prava, što zahtijeva permanentno obrazovanje svih sudionika u kaznenom postupku i razmjenu iskustava za koju nisu dovoljni seminari kongresnog tipa, već obrazovanje u manjim grupama, koje našoj praksi nedostaje.